

รูปแบบการจัดการที่ส่งเสริมการท่องเที่ยวในพุทธศาสนสถาน

โสทรินทร์ โชคคัตวัฒน์

นักวิชาการอิสระ

Management Model to Promote the Buddhist Tourist Sites

Sotarindra Chokkatiwat

Independent Scholar

Article Info

Vol. 2 No. 3 (Sep-Dec 2022)

Academic Article

Article History:

Received 7 Nov 2022;

Revised 11 Nov 2022;

Accepted 28 Nov 2022

คำสำคัญ:

รูปแบบการจัดการ;
การท่องเที่ยวพุทธศาสนสถาน;
พุทธสถาน

Corresponding Author,

E-mail: sotarintra

@gmail.com

Keywords:

Management Model;
Buddhist Tourist Site;
Buddhist Place

บทคัดย่อ

บทความวิชาการนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษารูปแบบการจัดการที่ส่งเสริมการท่องเที่ยวในพุทธศาสนสถาน โดยพบว่า การขยายตัวการท่องเที่ยวในประเทศไทยทำให้สภาพแวดล้อมของแหล่งท่องเที่ยวเสื่อมโทรมลง ซึ่งเกิดผลกระทบในทางลบตามมาทั้งผลกระทบทางกายภาพ เช่น ปัญหาความเสื่อมโทรมของแหล่งท่องเที่ยว รวมถึงผลกระทบทางสังคมและวัฒนธรรมที่ส่งผลกระทบต่อวิถี การขาดการวางแผนการจัดการท่องเที่ยวและภูมิสถาปัตยกรรมที่เหมาะสม การขาดการควบคุมการใช้ที่ดินภายในวัดเพื่อกิจกรรมต่าง ๆ รวมถึงการละเลยด้านคุณค่าทางด้านศิลปวัฒนธรรม ตลอดจนการสร้างคุณค่าทางจริยธรรมเพื่อเพิ่มพูนประสบการณ์ที่มีค่าในการท่องเที่ยว สำหรับแนวทางการแก้ไขผลกระทบที่เกิดจากการขยายตัวของ การท่องเที่ยวในแต่ละวัด ควรมีการบริหารจัดการตามหลักทฤษฎี 4Ms โดยองค์ความรู้ใหม่ที่ได้รับจากบทความนี้ คือ 1) การบริหารกำลังคนอันประกอบด้วย (1) หลักการปฏิสังขรณ์ (2) หลักความถูกต้องและเป็นธรรมในบทบาทและหน้าที่ของบุคคลที่เกี่ยวข้อง (3) หลักการเรียนรู้ร่วมกัน (4) หลักของศีล สมาธิ ปัญญาในการแก้ไขปัญหาและพัฒนาการท่องเที่ยว 2) การบริหารเงินประกอบด้วย (1) ผลิตภัณฑ์ที่จะสนองความต้องการของนักท่องเที่ยว (2) การส่งเสริมการตลาดการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม (3) การสร้างความสัมพันธ์อันดีงามระหว่างเพื่อนมนุษย์ สังคมและสิ่งแวดล้อม 3) การบริหารวัสดุในการดำเนินงานให้สิ้นเปลืองน้อยที่สุดแต่เกิดประโยชน์สูงสุด 4) การจัดการปัจจัยทางด้านร่างกาย ด้านวัฒนธรรม ด้านจิตใจเพื่อความสัมพันธ์ระหว่างบุคคล และด้านสถานภาพและเกียรติภูมิ โดยเฉพาะการจัดการที่ส่งเสริมการเดินทางการท่องเที่ยวตามวัดหรือสังฆนียสถานเป็นการเพิ่มมูลค่าแก่การท่องเที่ยวเชิงพุทธในศาสนสถานอย่างแท้จริง

Abstract

This academic article aims to study the management model to promote Buddhist tourist sites. It is found that the expansion of tourism in Thailand causing the environment of tourist attractions to deteriorate. It results in negative consequences as well as physical effects such as the deterioration of tourist attractions, including social and cultural impacts which effect to the monastery. In addition, it lacks of plan to manage tourism and appropriate

landscape architecture, lack of control over the use of land within the monastery for various activities, including the neglect of cultural values as well as creating ethical values to enhance valuable experiences in tourism. The guidelines for managing the impact of tourism expansion, in each monastery should be managed according to the 4Ms theory which is the body of knowledge indicated from this article, namely 1) men or the manpower management: (1) adhere to the principles of hospitality; (2) adhere to the principles of accuracy and fairness in the roles and duties of related persons; (3) adhere to the principles of mutual learning; (4) adhere to the principles of morality, concentration, and wisdom in solving problems and developing in the tourism industry; 2) money or money management: 1) products meeting the needs of tourists; 2) promotion of cultural tourism marketing; 3) building a good relationship between human beings, society, and environment; 3) materials or management of materials in operating the least waste and creating maximum benefit; 4) management in physical, cultural, influencing for interpersonal relationships, and status and dignity. Therefore, an arrangement that promotes tourism and pilgrimage to the monastery or sanctuary will truly value the Buddhist tourist sites.

บทนำ

หากเปรียบเทียบการท่องเที่ยวในพุทธศาสนสถานสมัยก่อน ก็อาจจะกล่าวได้ว่าเป็นการไปเข้าเฝ้าพระพุทธเจ้าเพื่อฟังธรรมจากพระองค์ ดังข้อความที่ปรากฏว่า ภิกษุชาวเมืองปาฐะยะมีความประสงค์มาเฝ้าพระพุทธเจ้า (พระไตรปิฎกภาษาไทย เล่ม 5 ข้อ 306: 145-149) เหตุการณ์นี้เป็นเสมือนการเดินทางไปเยี่ยมชมหรือท่องเที่ยวในตัววัดวาอารามในตัว แต่อย่างไรก็ตาม ในสมัยพุทธกาลระยะเริ่มแรก พระสงฆ์ยังไม่มีที่อยู่อาศัยประจำจึงจาริกไปเพื่อเผยแผ่หลักธรรม ดังนั้น รูปแบบสถานที่ปฏิบัติธรรมในสมัยพุทธกาลในระยะแรกจึงเป็นป่าไคน์ไม้ เรือนว่าง ซอกเขา ถ้ำ ป่าช้า ป่าละเมาะ ที่โล่งแจ้ง ลอมฟาง อันเป็นที่สงัด มีเสียงอึกทักน้อย ไม่มีคนสัญจรไปมา ไม่มีคนพลุกพล่าน เหมาะเป็นที่หลักเรือนสำหรับปฏิบัติธรรม (พระไตรปิฎกภาษาไทย เล่ม 14 ข้อ 16: 23; เล่ม 23 ข้อ 40: 521; เล่ม 30 ข้อ 121: 395-396) เป็นการอยู่กัณฑ์ธรรมชาติเพื่อทำความเพียร

ต่อมาการสร้างวัดได้เกิดขึ้นเป็นครั้งแรกในพระพุทธศาสนา หลังจากที่พระพุทธเจ้าตรัสรู้และเริ่มบำเพ็ญพุทธกิจที่กรุงราชคฤห์ พระเจ้าพิมพิสารทราบข่าวจึงเสด็จมาเข้าเฝ้าพร้อมทั้งข้าราชการบริพาร พระพุทธเจ้าทรงแสดงธรรมโปรด กระทั่งพระเจ้าพิมพิสารและข้าราชการบริพารได้ดวงตาเห็นธรรม อันเป็นการยังความปรารถนาของพระองค์ให้สำเร็จ พระเจ้าพิมพิสารทรงเลื่อมใสและได้ประกาศเป็นอุบาสก ครั้งนั้น พระองค์ได้ถวายสวนไผ่ซึ่งเป็นพระราชอุทยานแห่งหนึ่งของพระองค์ให้เป็นปฐมอาราม คือ วัดแห่งแรกในพระพุทธศาสนา เพื่อเป็นที่ประทับของพระพุทธเจ้า พร้อมทั้งพระสงฆ์สาวก พระพุทธเจ้าทรงรับอารามไว้แล้ว ทรงแสดงธรรมีกถาให้พระเจ้าพิมพิสาร อางหาญรื่นเริง จึงถือได้ว่า สวนเวฬุวันเป็นวัดแห่งแรกในทางพระพุทธศาสนาและเป็นต้นเหตุให้พระพุทธเจ้าทรงอนุญาตการมีวัดเป็นที่อยู่อาศัยแก่พระสงฆ์สืบต่อมา วัดจึงเป็นสถานที่ที่ไม่ไกลจากหมู่บ้าน มีการคมนาคมสะดวกแก่ประชาชนผู้มีความประสงค์จะไปเฝ้าได้ กลางวันไม่พลุกพล่าน กลางคืนเงียบสงัด เสียงไม่กึกก้อง ปราศจากลม

จากคนผู้เดินเข้าออก ควรเป็นที่ประกอบกิจของผู้ต้องการที่สังกัด และควรเป็นที่หลีกเลี่ยงอยู่ตามสมณวิสัย (พระไตรปิฎกภาษาไทย เล่ม 4 ข้อ 59: 71) ต่อมา การสร้างวัดเกิดขึ้นหลายแห่ง เช่น นางวิสาขามหาอุบาสิกาได้สร้างวัดบุพพารามที่เมืองสาวัตถี มีปราสาทเป็นที่ประทับของพระพุทธเจ้า เสนาสนะสิ่งก่อสร้างอื่น ๆ ภายในวัดอยู่ภายใต้การควบคุมการก่อสร้างโดยพระโมคคัลลานะ นอกจากนี้ ในครั้งพุทธกาลยังมีวัดสำคัญที่ปรากฏในคัมภีร์ คือ วัดชิวกัมพวันในเมืองราชคฤห์ถวายโดยหมอชิวโกโกมารภัจจ์ วัดโฆสิตารามในเมืองโกสัมพีกถาถวายโดยโฆสเสรษฐี วัดนิโครธารามที่เมืองกบิลพัสดุ์ถวายโดยเจ้าศากยวงศ์ วัดอัมพปาลีวันในเมืองเวสาลีถวายโดยหญิงโสเภณีชื่ออัมพปาลี เป็นต้น นอกจากนี้ ยังปรากฏวัดหรือวิหารที่สำคัญตั้งอยู่ในกรุงราชคฤห์ เรียกว่า มหาวิหาร ซึ่งคัมภีร์อรรถกถาระบุแต่เพียงคำว่า พระเถระทั้งหลายทูลชี้แจงขอให้ตั้งถาวรเพื่อปฏิบัติสังฆกรรมมหาวิหาร 18 แห่ง แก่พระเจ้าอชาตศัตรู ผู้เป็นเอกอัครศาสนูปถัมภกในการทำสังคายนาครั้งที่ 1 ในหนังสือพระไตรปิฎกนิสสัย ได้กำหนดระบุชื่อมหาวิหาร 18 แห่งไว้ (อุทัย สติมัน, 2555: 113-115)

บทบาทของวัดในการท่องเที่ยวมีปรากฏมาตั้งแต่ครั้งพุทธกาล ในพระวินัยปิฎกว่าด้วยอาบัติสังฆาติเสส (พระไตรปิฎกภาษาไทย เล่ม 1 ข้อ 269: 291-292) เรื่องเล่าว่า พระพุทธเจ้าทรงประทับอยู่ที่พระเชตวันมหาวิหาร กล่าวถึงวิหารของพระอุทายเป็นที่ความงดงาม สะอาด เรียบร้อย ผู้คนเดินทางมาชมวิหารเป็นอันมาก พราหมณ์ผู้หนึ่งก็พากันมาเที่ยวชม พระอุทายเป็นมัคคุเทศก์พาเที่ยวชม ให้พราหมณ์เดินนำหน้า ภริยาเดินตามหลัง พระอุทายเป็นถึงโอกาสจับต้องกายของภริยาพราหมณ์ นางจึงบอกแก่พราหมณ์ พราหมณ์โกรธไปกราบทูลพระพุทธเจ้า พระพุทธเจ้าจึงทรงบัญญัติสิกขาบทห้ามภิกษุจับต้องกายหญิง ปรับอาบัติสังฆาติเสสแก่ผู้ล่วงละเมิด นับเป็นหลักฐานชิ้นหนึ่งแสดงร่องรอยว่า วัดเริ่มมีบทบาทในฐานะสถานที่ท่องเที่ยวของประชาชน

ต่อมาการเดินทางท่องเที่ยวทางศาสนาเกิดขึ้นโดยกลุ่มนักท่องเที่ยวในยุคแรก คือ กลุ่มแสงบุญในศาสนาที่ท่องเที่ยวไปยังสถานที่ศักดิ์สิทธิ์ทางศาสนา โดยมีเป้าหมายเพื่อการพัฒนาจิตใจ แต่มีนักแสงบุญบางท่านได้ใช้โอกาสดินทางค้นหาประสบการณ์ทางศาสนาและศึกษาประวัติศาสตร์ของศาสนาด้วย ต่อมาโลกมีความเจริญรุ่งเรืองทางการคมนาคมและการสื่อสารการท่องเที่ยวทางศาสนาถูกจัดให้เป็นระบบ จึงเกิดการท่องเที่ยวทางศาสนาที่มีทั้งนักจาริกแสงบุญและผู้สนใจในเรื่องราวทางศาสนา การท่องเที่ยวทางศาสนาในปัจจุบันจึงขยายวงกว้างโดยไม่จำกัดเฉพาะสถานที่ศักดิ์สิทธิ์ทางศาสนาเพื่อแสงบุญ แต่อาจเป็นสถานที่ทางประวัติศาสตร์ที่เกี่ยวข้องกับเรื่องราวของศาสนา สำหรับชาวพุทธแล้วการเดินทางท่องเที่ยวทางศาสนาเป็นกิจกรรมที่ไม่ขัดกับหลักธรรมในศาสนา เพราะเป็นการท่องเที่ยวแบบจาริกแสงบุญเพื่อปฏิบัติศาสนกิจอันจะนำมาซึ่งประโยชน์แก่ตนเองและผู้อื่น พระพุทธเจ้าทรงแนะนำสังฆนิยสถาน 4 แห่ง ในฐานะเป็นแหล่งท่องเที่ยวแบบจาริกแสงบุญ และยังทรงแนะนำสถูปเจดีย์ต่าง ๆ ของบุคคลในพระพุทธศาสนาและผู้ประพฤติธรรมอันบริสุทธิ์ ซึ่งพุทธศาสนิกชนควรไปกราบไหว้และทำประทักษิณ อันจะช่วยให้จิตใจโน้มไปในพระนิพพานได้เช่นกัน (วนิดา ขำเจียว, 2562)

วัดในปัจจุบันจึงเป็นศูนย์รวมของมรดกวัฒนธรรมและสรรพวิชาอันหลากหลายนับตั้งแต่โบราณกาล มีพระสงฆ์เป็นผู้มีบทบาทสำคัญในการเป็นผู้อนุรักษ์สืบสาน และใช้ประโยชน์ในการประกอบพิธีกรรมทางพุทธศาสนา และกิจกรรมอื่นของชุมชน ปัจจุบันสภาพสังคมเปลี่ยนแปลงไป บทบาทของวัดและพระสงฆ์ลดลงไปจากเดิม แต่กระนั้น วัดและพระสงฆ์ก็ยังปรับเปลี่ยนบทบาทให้สอดคล้องกับสภาพสังคม โดยบทบาทหลักของวัดก็ยังคงเป็นสถานที่พำนักของพระสงฆ์สามเณร เป็นสถานที่ศึกษาเล่าเรียน ประพฤติปฏิบัติธรรม สืบทอดและเผยแผ่หลักธรรมคำสั่งสอน และยังมีฐานะเป็นแหล่งประดิษฐานและรวบรวมของมรดกทางศิลปวัฒนธรรมทั้งที่เป็นโบราณสถานโบราณวัตถุ และศิลปวัตถุ ตลอดจนการเป็นศูนย์กลางในการประกอบประเพณีวัฒนธรรมของชุมชน ดังนั้น วัดจึงมีบทบาทอีกอย่างหนึ่ง คือ เป็นแหล่งท่องเที่ยวทางศาสนาและวัฒนธรรม ซึ่งเป็นอีกบทบาทหนึ่งของวัดที่เป็นอยู่ในปัจจุบัน แนวคิดทฤษฎีในการจัดวัดให้เป็นแหล่งการเรียนรู้สมัยพุทธกาลและวัดดีเด่นในปัจจุบัน คือ

การสร้างบุคคลที่มีความพร้อม สามารถเป็นกัลยาณมิตร อันเป็นปัจจัยแรกที่มีความสำคัญตามหลักปรโตโฆสะ เพื่อให้ผู้เรียนเกิดโยนิโสมนสิการ จนเข้าสู่กระบวนการเรียนรู้ตลอดชีวิตที่สามารถพัฒนาตนเองเป็นกัลยาณมิตรต่อตนเองและผู้อื่นได้ โดยในสมัยพุทธกาลพระพุทธเจ้าทรงใช้หลักธรรมวินัยและพุทธวิธีการบริหารดูแลสังคมสงฆ์ในอารามให้มีความสะดวกสบายทั้ง 4 ด้าน ได้แก่ 1) อาวาสสัปปายะหรือเสนาสนสัปปายะ 2) บุคคลสัปปายะ 3) อาหารสัปปายะ 4) ธรรมสัปปายะ ส่วนวัดดีเด่นในปัจจุบันยังคงใช้หลักธรรมวินัยเป็นเครื่องกำกับดูแลการพัฒนาพระภิกษุสามเณรร่วมกับพระราชบัญญัติคณะสงฆ์และกฎหมายอาญา โดยผู้มีเจ้าอาวาสวัดเป็นผู้นำในการกำหนดนโยบาย สร้างจิตสำนึกให้เกิดความร่วมมือในการจัดสถานที่และกิจกรรม (นริวัลค์ ธรรมนิมิตโชค, 2550)

อย่างไรก็ตาม การขยายตัวการท่องเที่ยวในประเทศทำให้สภาพแวดล้อมแหล่งท่องเที่ยวเสื่อมโทรมลงเกิดผลกระทบในทางลบตามมาทั้งผลกระทบทางกายภาพ เช่น ปัญหาความเสื่อมโทรมของแหล่งท่องเที่ยว และผลกระทบทางสังคมและวัฒนธรรมอันส่งผลกระทบต่อสภาพแวดล้อมภายในวัด เช่น การก่อสร้างอาคารใหม่ที่ไม่สอดคล้องกับภูมิสถาปัตยกรรมเดิม การทำลายโบราณวัตถุโบราณสถาน 4 เนื่องจากผู้เกี่ยวข้องรู้เท่าไม่ถึงการณ์ การขาดการวางแผนการจัดการท่องเที่ยวและภูมิสถาปัตยกรรมที่เหมาะสม การขาดการควบคุมการใช้ที่ดินภายในวัดเพื่อกิจกรรมต่าง ๆ เช่น ความสง่างามของอุโบสถ เจดีย์ วิหาร รวมถึงการละเลยด้านคุณค่าทางด้านศิลปวัฒนธรรม ตลอดจนการสร้างคุณค่าทางจริยธรรมเพื่อเพิ่มพูนประสบการณ์ที่มีค่าในการท่องเที่ยว (พระครูสันติธรรมภากริต (บุญชัย สนติกโร), 2557)

ดังนั้น บทความวิชาการนี้เป็นการศึกษารูปแบบการจัดการที่ส่งเสริมการท่องเที่ยวในพุทธศาสนสถาน และเป็นแนวทางการบริหารจัดการเพื่อสนับสนุนให้พุทธศาสนสถานที่สำคัญของวัดเป็นสถานที่แหล่งท่องเที่ยวของนักท่องเที่ยวที่สวยงามและแก้ไขผลกระทบที่เกิดการขยายตัวของนักท่องเที่ยวดังกล่าวมา

เนื้อเรื่อง

ความหมายของการบริหารจัดการ

การบริหารจัดการเป็นเรื่องที่สำคัญยิ่งต่อการดำเนินงานของทุกองค์กร ทั้งนี้ การบริหารงานสามารถบ่งชี้ให้เห็นได้ว่า องค์กรมีความเจริญก้าวหน้ามากน้อยเพียงใด การบริหารจัดการขององค์กรที่ดี ผู้บริหารต้องมีความสามารถในการวางแผนให้บุคลากรสามารถทำงานร่วมกันได้อย่างมีประสิทธิภาพและก่อให้เกิดประสิทธิผลสูงสุด โดยผู้บริหารต้องคำนึงถึงปัจจัยทางด้านสิ่งแวดล้อมในรูปแบบต่าง ๆ ร่วมด้วย ซึ่งการวินิจฉัยสั่งการเป็นเครื่องมือที่แสดงให้เห็นถึงศักยภาพและความสามารถของตัวผู้บริหารเอง

สำหรับแนวคิดเกี่ยวกับการบริหารจัดการ นักวิชาการและนักบริหารได้ให้ความหมายไว้หลายแนวคิด เช่น การบริหารจัดการตามหลักทฤษฎี 4Ms อันประกอบด้วย 1) บุคลากร (Men) คือ การบริหารกำลังคน อันเป็นหลักการใช้คนให้เกิดประสิทธิภาพและประสิทธิผลกับงานให้มากที่สุด 2) เงิน (Money) คือ การบริหารงบประมาณ หลักการจัดสรรเงินให้ใช้จ่ายต้นทุนน้อยที่สุด แต่เกิดประสิทธิภาพและประสิทธิผลมากที่สุด 3) วัสดุอุปกรณ์ (Materials) คือ การบริหารวัสดุในการดำเนินงานให้สิ้นเปลืองน้อยที่สุด แต่ก่อให้เกิดประโยชน์สูงสุด 4) การจัดการ (Management) คือ กระบวนการจัดการและควบคุมเพื่อให้งานมีประสิทธิภาพและเกิดประสิทธิผลอย่างเต็มที่ (พรพนทิพย์ ศิริวรรณบุศย์, 2547: 14) ขณะที่ริวคิม บุญยโสภณ และวีระพงษ์ เฉลิมจิระรัตน์ (2544: 12) ให้ทัศนะไว้ว่า การบริหาร หมายถึง การบริหารหรือการจัดการ อันเป็นกระบวนการอย่างหนึ่งภายในองค์การ ซึ่งมีลำดับการทำงานเป็นขั้นตอน มีกลุ่มบุคคลเป็นกลไกสำคัญในการบริหารงาน มีเงินทุน เครื่องจักรและวัสดุ ครุภัณฑ์ต่าง ๆ เป็นองค์ประกอบด้วย สอดคล้องกับแนวคิดของพะยอม วงศ์สารศรี (2542: 36) ที่เห็นว่า การบริหารเป็นกระบวนการที่ผู้จัดการใช้ศิลปะและกลยุทธ์ต่าง ๆ ดำเนินกิจกรรมตามขั้นตอนต่าง ๆ โดยอาศัยความร่วมมือร่วมใจของสมาชิกในองค์การ การตระหนักถึงความสามารถ ความถนัด ความต้องการและความมุ่งหวัง

ด้านความเจริญก้าวหน้าในการปฏิบัติงานของสมาชิกในองค์การควบคู่ไปด้วย องค์การจึงจะสัมฤทธิ์ผลตามเป้าหมายที่กำหนดไว้ นอกจากนี้ วิโรจน์ สารรัตน์ (2542: 4) ยังเห็นว่า การบริหารเป็นทั้งศิลป์ ศาสตร์และอาชีพ การเป็นศิลป์ (Art) หมายถึง บุคคลได้ใช้ทักษะและความรู้ที่พัฒนาขึ้นของแต่ละบุคคลเพื่อให้บรรลุจุดหมายใด จุดหมายหนึ่ง การเป็นศาสตร์ (Science) หมายถึง เป็นองค์ความรู้ที่เกิดจากการสืบค้น แสวงหาความรู้ใหม่ด้วยวิธีการเชิงวิทยาศาสตร์ มีการรวบรวมข้อมูล การวิเคราะห์ การประมวลผลข้อมูล การตั้งสมมุติฐาน และการทดสอบสมมุติฐาน การเป็นอาชีพ (Profession) หมายถึง เป็นอาชีพที่เกิดจากความเป็นศิลป์และความเป็นศาสตร์ โดยพิจารณาจากเกณฑ์ที่แสดงถึงความเป็นอาชีพ ดังนั้น จะเห็นว่า การบริหารจึงเป็นการใช้ศาสตร์และศิลป์ในการนำทรัพยากรบริหารมาประกอบเป็นกระบวนการบริหารให้บรรลุวัตถุประสงค์ที่กำหนดไว้อย่างมีประสิทธิภาพ โดยอาศัยปัจจัยหลัก คือ บุคคล เงิน วัสดุสิ่งของและวิธีการปฏิบัติงานเพื่อให้บรรลุวัตถุประสงค์ตามเป้าหมาย

ความสำคัญของพุทธศาสนสถานกับการท่องเที่ยวทางศาสนา

หากกล่าวถึงพุทธศาสนสถานในพระพุทธศาสนา หมายถึง วัดอันเป็นสถานที่ประดิษฐานพระพุทธรูป โดยมียोगค์ประกอบ คือ อุโบสถ วิหาร สถูปเจดีย์ พระพุทธรูป ศาลาการเปรียญ กุฏิหรือสิ่งก่อสร้างอื่นที่เกี่ยวข้องกับพระพุทธศาสนา เป็นที่พักอาศัยของพระภิกษุสามเณร เป็นศูนย์กลางสังคมของพุทธศาสนิกชน เป็นสถานที่ประกอบกิจกรรมหรือประเพณีในพระพุทธศาสนา เป็นอนุสรณ์ให้ระลึกถึงคุณของพระรัตนตรัย ซึ่งพุทธศาสนิกชนนิยมไปกราบไหว้บูชาและร่วมกิจกรรมในพุทธศาสนา ในปัจจุบันการท่องเที่ยวเป็นอุตสาหกรรมหลักที่มีความสำคัญต่อประเทศไทย เพราะสามารถทำรายได้อย่างมากมาย โดยใช้ทรัพยากรที่มีอยู่ในประเทศมาเป็นทุน โดยเฉพาะการท่องเที่ยวทางศาสนาเป็นการท่องเที่ยวที่ได้รับความนิยมอย่างมากในปัจจุบัน จากเอกสารและงานวิจัยต่าง ๆ พบว่า การท่องเที่ยววัดมี 3 ลักษณะ คือ 1) การท่องเที่ยวที่เน้นทัศนศึกษา ดูความงาม ความแปลกตาของวัด เจดีย์และพระพุทธรูป 2) การท่องเที่ยวที่เน้นความศักดิ์สิทธิ์ของพระพุทธรูป พระธาตุ เภกิจอาจารย์ ทำให้เกิดกิจกรรมการกราบไหว้ขอพร เสริมดวงชะตา สะเดาะเคราะห์ การไหว้พระ 9 วัด 3) การท่องเที่ยวที่เน้นการปฏิบัติธรรมเพื่อพัฒนาชีวิต การท่องเที่ยวทั้ง 3 ลักษณะนี้ นักท่องเที่ยวไม่ใคร่สนใจสาระวิชาการทางประวัติศาสตร์พระพุทธศาสนาในท้องถิ่น ประกอบกับวัดเองก็ไม่ใคร่เป็นธุระและไม่ค่อยให้ความสำคัญ ทั้งที่ประวัติศาสตร์เป็นตัวเชื่อมโยงจิตวิญญาณของสังคมกับพระพุทธศาสนา ซึ่งจะทำให้เกิดความสำนึกในการอนุรักษ์และการปกป้องพระพุทธศาสนาที่เชื่อมโยงกับท้องถิ่นโดยมีวัดเป็นศูนย์กลาง (วนิดา ขำเขียว, 2562)

คำสอนที่ส่งเสริมการท่องเที่ยวในพุทธศาสนสถานในพระไตรปิฎก

จากลักษณะของการท่องเที่ยววัดหรือการท่องเที่ยวทางศาสนาตามที่กล่าวมาข้างต้น ทำให้เกิดการท่องเที่ยวในพุทธศาสนสถาน ซึ่งในที่นี้ หมายถึง การแสวงบุญตามคติทางพระพุทธศาสนาด้วยการเดินทางไปนมัสการสถานที่สำคัญทางพระพุทธศาสนาในประเทศอินเดียและเนปาลที่เรียกว่า การนมัสการสังเวชนียสถาน 4 ตำบล ประกอบด้วย 1) สถานที่ประสูติ 2) สถานที่ตรัสรู้แจ้งพระสัมมาสัมโพธิญาณ 3) สถานที่แสดงพระธรรมเทศนาครั้งแรก และ 4) สถานที่ดับขันธปรินิพพาน ทั้ง 4 แห่ง เป็นสถานที่ที่พุทธศาสนิกชนปรารถนาที่จะเดินทางไปสักการะเพื่อให้เกิดธรรมสังเวช กล่าวคือ การเข้าใจกระบวนการเกิดด้วยรูปกายของเจ้าชายสิทธัตถะเพื่อบำเพ็ญเพียรเป็นพระพุทธเจ้า การเกิดด้วยธรรมกายของเจ้าชายด้วยการตรัสรู้อริยสัจ 4 การแสดงธรรมเพื่อโปรดสรรพสัตว์ให้พ้นทุกข์ และการดับขันธของพระพุทธเจ้าอันเป็นธรรมตาของสังขาร จากนั้น เป็นอนุสสติให้พุทธศาสนิกชนน้อมนำไปปฏิบัติให้เข้าใจและใช้ชีวิตด้วยความไม่ประมาท สังเวชนียสถานจึงเป็นสถานที่ส่งเสริมการประกอบกุศลกรรมด้วยการเดินทางจาริกเยี่ยมชมและสักการบูชาสถานที่จริงทางประวัติศาสตร์พระพุทธศาสนา อันจะนำไปเข้าถึงสุคติภูมิและเป็นเสบียงบุญหนุนส่งให้เข้าถึงเป้าหมายของพระพุทธศาสนาในอนาคตได้ อานิสงส์ประการหนึ่งในการเดินทางไปแสวงบุญจะช่วยเหลือเพิ่มคุณค่า รักษา สืบทอดพระพุทธศาสนา

โดยเฉพาะสังฆเวชนียสถานที่อยู่เป็นโบราณสถานทางประวัติศาสตร์พระพุทธศาสนาอย่างหนึ่งให้เป็นสถานที่หรือสัญลักษณ์เตือนใจในการน้อมรำลึกถึงพระพุทธเจ้าและสิ่งที่เกี่ยวข้องกับพระพุทธเจ้าอีกนานเท่าอนันต์ ดังนั้น การท่องเที่ยวแสวงบุญเพื่อนมัสการสังฆเวชนียสถาน 4 ตำบล จึงเป็นการท่องเที่ยวในพุทธศาสนสถานอันสำคัญ โดยหลักธรรมคำสอนที่ส่งเสริมการท่องเที่ยวในพุทธศาสนสถานดังกล่าว ประกอบด้วย

1. อริยสัจ 4 คือ ความจริงอันประเสริฐ ได้แก่ ก) ทุกข์ ความลำบากที่เกิดขึ้นทางกายและทางใจ ข) สมุทัย คือ เหตุแห่งความทุกข์หรือปัญหา พระพุทธเจ้าทรงแสดงไว้เพื่อให้ทราบว่า ทุกข์ทั้งหมดเป็นปัญหาของชีวิตที่เกิดมาจากสาเหตุ คือ ตัณหา ได้แก่ ความอยากได้ อยากมี อยากเป็น ค) นิโรธ คือ การดับทุกข์หรือการแก้ปัญหาได้ พระพุทธเจ้าทรงแสดงไว้เพื่อให้ทราบว่า นิโรธ คือ ความดับทุกข์หรือแก้ปัญหาได้อย่างแท้จริง กล่าวคือ การดับความกำหนัดอย่างสิ้นเชิง ไม่ให้มีตัณหาเหลืออยู่ สละตัณหา ข้ามพ้นจากตัณหา ไม่มีเยื่อใยในตัณหา ทั้งหมดสามารถแก้ไขได้ด้วยอริยมรรคมีองค์ 8 ง) มรรค ข้อปฏิบัติให้ถึงความดับทุกข์อย่างแท้จริง อันได้แก่ อริยมรรคมีองค์ 8 ที่เรียกว่า มัชฌิมปฏิปทาหรือทางสายกลาง

2. ทางสายกลางหรือมัชฌิมปฏิปทา เมื่อผู้ปฏิบัติธรรมหลีกเลี่ยงการปฏิบัติอย่างสุดโต่งทั้ง 2 สาย แล้วปฏิบัติตามทางสายกลางก็เป็นผลให้จิตสงบจากกิเลสและตรัสรู้อนุตรสัมมาสัมโพธิญาณ ดังพุทธพจน์ที่แสดงในคัมภีร์ไว้ว่า ภิกษุทั้งหลาย มัชฌิมปฏิปทาไม่เอียงเข้าใกล้ที่สุด 2 อย่างนั้น ตถาคตได้ตรัสรู้อันเป็นปฏิปทา ก่อให้เกิดจักขุก่อให้เกิดญาณ เป็นไปเพื่อความสงบ เพื่อความรู้ยิ่ง เพื่อความตรัสรู้ เพื่อพระนิพพาน (พระไตรปิฎกภาษาไทย เล่ม 4 ข้อ 13: 20) มัชฌิมปฏิปทา คือ ทางอันประเสริฐ เป็นทางดำเนินของพระอริยเจ้า ประกอบด้วยองค์ 8 แบ่งเป็น 3 หมวด คือ 1) สัมมาวาจา สัมมากัมมันตะ สัมมาอาชีวะ จัดเข้าในหมวดศีล 2) สัมมาวายามะ สัมมาสติ สัมมาสมาธิ จัดเข้าในหมวดสมาธิ 3) สัมมาทิฐิ สัมมาสังกัปปะ จัดเข้าในหมวดปัญญา ในครั้งเมื่อพระพุทธเจ้าตรัสพระธรรมเทศานี้จบลง ดวงตาเห็นธรรมปรากฏแก่พระโกณฑัญญะจึงบรรลुเป็นพระโสดาบัน คือ การเข้าถึงกระแสแห่งการบรรลุธรรมขั้นต้น พระอัญญาโกณฑัญญะจึงถือเป็นปฐมอริยสาวกของพระพุทธเจ้า

3. ความไม่ประมาท คือ การมีสติระลึกรู้ได้อยู่เสมอทั้งขณะทำ ขณะพูดและขณะคิด สติ คือ การระลึกได้ในภาคปฏิบัติเพื่อนำมาใช้ในชีวิตประจำวัน หมายถึง การระลึกรู้ทันการเคลื่อนไหวของอริยาบถ 4 คือ เดิน ยืน นั่ง นอน การท่องเที่ยวในพุทธศาสนสถานด้วยการแสวงบุญเพื่อนมัสการสังฆเวชนียสถานเป็นการเจริญสติ โดยเฉพาะการระลึกถึงพุทธานุสสติ คือ การน้อมจิตถึงพุทธคุณ หรือแม้กระทั่งมรณานุสสติ เพราะการดับขั้นของพระพุทธเจ้าเป็นการเตือนสติว่า แม้พระพุทธเจ้าเองก็ทรงหนีไม่พ้นความตายที่เป็นธรรมดาของสังขาร ดังนั้น จึงเป็นเครื่องเตือนสติให้พุทธศาสนิกชนได้ใช้ชีวิตด้วยความไม่ประมาท

จากที่กล่าวมา จะเห็นว่า สมัยพุทธกาลพุทธศาสนิกชนจะเดินทางจาริกแสวงบุญเพื่อเข้าเฝ้าพระพุทธเจ้า ต่อมาภายหลังพระอรหันต์ทั้งหลายว่า เมื่อพระองค์เสด็จดับขันธปรินิพพานแล้ว ผู้มีศรัทธาควรไปยังสถานที่ใดเพื่อให้เกิดความเจริญใจด้วยศรัทธาเสมือนเข้าเฝ้าพระพุทธองค์ พระพุทธเจ้าตรัสตอบว่า สถานที่ควรไปเพื่อให้เกิดความชื่นชมและสังเวชใจเมื่อได้ไป คือ สังฆเวชนียสถานทั้ง 4 ตำบล (พระไตรปิฎกภาษาไทย เล่ม 10 ข้อ 202: 150-151) กล่าวคือ สถานที่ประสูติ ณ ปาลุมพินีสวัน เมืองกบิลพัสดุ์ สถานที่ตรัสรู้ ณ ต้นโพธิ์ ตำบลพุทธคยา สถานที่แสดงปฐมเทศนา ณ อสิปัตตมฤคทายวัน เมืองพาราณสี และสถานที่เสด็จดับขันธปรินิพพาน ณ สาละวัน เมืองกุสินารา โบราณสถานทั้ง 4 ตำบลนี้ เรียกอีกอย่างว่า บริโศกเจดีย์ หมายถึง สถานที่ที่เกี่ยวข้องกับพระพุทธเจ้าเมื่อครั้งยังมีพระชนม์ชีพอยู่ ซึ่งทรงอนุญาตให้เป็นสถานที่ควรรำลึกถึงพระพุทธองค์

รูปแบบการจัดการที่ส่งเสริมการท่องเที่ยวในพุทธศาสนสถาน

การขยายตัวการท่องเที่ยวในประเทศทำให้สภาพแวดล้อมแหล่งท่องเที่ยวเสื่อมโทรมลงและส่งผลกระทบต่อทางลบตามมา ทั้งผลกระทบทางกายภาพ เช่น ปัญหาความเสื่อมโทรมของแหล่งท่องเที่ยว และผลกระทบทาง

สังคมและวัฒนธรรม เช่น ผลกระทบต่อสภาพแวดล้อมภายในวัด ไม่ว่าจะเป็นการก่อสร้างอาคารที่สอดคล้องกับ ภูมิสถาปัตยกรรมดั้งเดิม รวมถึงการทำลายโบราณวัตถุโบราณสถานโดยการรู้เท่าไม่ถึงการณ์ การขาดการจัดการ ท่องเที่ยวและภูมิสถาปัตยกรรมที่เหมาะสม การขาดการควบคุมใช้ที่ดินภายในวัดเพื่อกิจกรรมต่าง ๆ (พระครูสันติ ธรรมาภีรัต (บุญชัย สนติกโร), 2557) ดังนั้น แนวทางการบริหารจัดการเพื่อสนับสนุนให้พุทธศาสนสถานที่สำคัญ ของวัดเป็นสถานที่ท่องเที่ยวและแก้ไขผลกระทบที่เกิดการขยายตัวของการท่องเที่ยวข้างต้น จึงได้นำการวิเคราะห์ รูปแบบการบริหารจัดการตามหลักทฤษฎี 4Ms ประกอบด้วยการบริหารจัดการใน 4 ด้าน ได้แก่

1) บุคลากร หมายถึง การบริหารกำลังคนให้เกิดประสิทธิภาพและประสิทธิผลกับงาน โดยมีแนวทางใน การปฏิบัติ ดังนี้

1. การยึดหลักการปฏิสังขรณ์ คือ อามิสปฏิสังขรณ์และธรรมปฏิสังขรณ์ กล่าวคือ การต้อนรับ เชิญชวนให้ท่องเที่ยวในด้านรูปธรรม คือ การท่องเที่ยวไปยังสถานที่ต่าง ๆ ทั้งทางธรรมชาติและทางวัฒนธรรม เพื่อชื่นชมความงดงามจากภายนอก และควรให้มีธรรมปฏิสังขรณ์ คือ การให้เกิดความรู้ ความเข้าใจ ชาบซึ่งถึง ธรรมนามที่อยู่ภายในของสิ่งต่าง ๆ เหล่านี้ มีความเข้าใจอันดีในระหว่างเพื่อนมนุษย์ด้วยกัน และเพื่อให้เกิดการ ดำเนินชีวิตที่ถูกต้องจากความรู้ในทางธรรมะ คือ ความเป็นจริงแห่งชีวิตและสรรพสิ่งที่ทุกคนควรปฏิบัติต่อกัน

2. การยึดหลักความถูกต้องและเป็นธรรมในบทบาทและหน้าที่ของบุคคลที่เกี่ยวข้อง เช่น ผู้ให้ การบริการ รู้จักเคารพและให้เกียรติแก่นักท่องเที่ยว ผู้เดินทาง ไม่หลอกลวงในทางเสียหาย และนักท่องเที่ยวก็ ควรยกย่อง ชื่นชม ความเป็นเอกลักษณ์ในวัฒนธรรม วิถีชีวิตของชุมชนหรือของสังคมนั้น รวมถึงไม่ทำลายแหล่ง ท่องเที่ยวหรือขโมยความหลากหลายทางชีวภาพ อันเป็นทรัพยากรของท้องถิ่นหรือประเทศนั้น ๆ

3. การยึดหลักการเรียนรู้ร่วมกัน คือ การฝึกอบรม เรียนรู้ร่วมกันเพื่อสร้างสรรค์สิ่งดีงามต่อ เพื่อนมนุษย์และสิ่งแวดล้อม โดยมีความเข้าใจในบทบาทและหน้าที่ทั้งสองฝ่ายทั้งผู้ให้บริการและนักท่องเที่ยว โดยมีแนวทางปฏิบัติ คือ

3.1 มัคคุเทศก์ ควรเป็นผู้แสดงแนวทางเพื่อให้เกิดความรู้ ความเข้าใจในความหมาย แห่งการเดินทางอย่างแท้จริง คือ ให้ทั้งอามิสปฏิสังขรณ์และธรรมปฏิสังขรณ์ เพื่อให้การเดินทางครั้งนั้นมีบุญเปลา่ ปราศจากคุณค่าทางด้านจิตใจและการปฏิบัติที่ดีงามต่อเพื่อนมนุษย์และสิ่งแวดล้อม

3.2 เจ้าของสถานที่พัก โรงแรม ควรมีลักษณะของการให้ที่เรียกว่า สังคหวัตถุ 4 คือ 1) ทาน ให้ความสะดวก ปลอดภัยแก่ผู้มาพักผ่อน 2) เปยยวัชชะหรือปิยวาจา เป็นผู้พูดจา ไพเราะเสนาะหู ต้อนรับ ด้วยอัธยาศัยอันดี 3) สมานัตตตา ประพฤติตนสม่ำเสมอไม่แยกความมั่งมีหรือยากจนหรือแบ่งแยกผิวพรรณ วรรณะในการให้บริการ 4) อตถจริยา ประพฤติสิ่งที่เป็นประโยชน์เพื่อให้เกิดการพัฒนาทางด้านเศรษฐกิจและ สังคมร่วมกัน (พระไตรปิฎกภาษาไทย เล่ม 11 ข้อ 210: 170-171) ทั้งนี้ นักท่องเที่ยวจะได้รับความพึงพอใจและ ประทับใจการเดินทางท่องเที่ยว ซึ่งผลที่ตาม คือ ประเทศไทยได้รับความนิยมเพิ่มขึ้น เป็นการสร้างงาน สร้าง รายได้ให้แก่ผู้คนในท้องถิ่น

3.3 องค์กรที่รับผิดชอบของรัฐ ควรส่งเสริมการเรียนรู้ในหลักการที่กล่าวมาแล้วอย่าง จริงจัง ด้วยความสำนึกในความมัตถุญรัฐคุณของแผ่นดินหรือทรัพยากรท่องเที่ยวที่ประเทศไทยมีอยู่ด้วยความ พยายามรักษามิให้เสื่อมโทรมไปมากกว่านี้ เพราะประเทศไทยคงจะหาแหล่งท่องเที่ยวใหม่มาทดแทนไม่ได้ ดังนั้น จึงควรกำหนดมาตรการต่าง ๆ เพื่อรักษาทรัพยากรท่องเที่ยวให้ยั่งยืน

3.4 สำหรับนักท่องเที่ยว ควรแสวงหาความรู้ ความเข้าใจในการพัฒนาตนเองและจิตใจ คือ มองสรรพสิ่งจากรูปธรรมและนามธรรมให้เป็นองค์รวมและเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน พร้อมทั้งสามารถปฏิบัติให้ ถูกต้องต่อเพื่อนมนุษย์และสรรพสิ่งอย่างเกื้อกูล

4. การยึดหลักของศีล สมาธิ ปัญญา ในการแก้ไขปัญหา เพื่อพัฒนางานท่องเที่ยวให้มีความสุจริต จริ่งใจในการให้บริการ แนะนำ ตักเตือนให้นักท่องเที่ยวในทางที่ถูกต้อง และเสนอปรัชญาของการท่องเที่ยวในแต่ละด้าน เช่น การท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม การท่องเที่ยวแนวพุทธ เป็นต้น

2) เงิน คือ การจัดสรรเงินให้ใช้จ่ายด้วยต้นทุนน้อยที่สุด แต่เกิดประสิทธิภาพและประสิทธิผลมากที่สุด การท่องเที่ยวในพุทธศาสนสถานจะช่วยเพิ่มรายได้ให้กับคนในพื้นที่เพื่อลดปัญหาความยากจน การพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมอย่างยั่งยืนจะสามารถสำเร็จลุล่วงได้ต้องอาศัยกลยุทธ์ทางการตลาดและการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวเพื่อสนองความต้องการระหว่างนักท่องเที่ยวกับผู้ให้บริการหรือผู้ประกอบการ ทั้งนี้ การทำการตลาดการท่องเที่ยวในแต่ละแหล่งมีความแตกต่างกันด้านการบริการที่นักท่องเที่ยวได้รับ ซึ่งอาจจะเป็นสิ่งที่สามารถจับต้องได้ หรือไม่สามารจับต้องได้ ซึ่งโดยขั้นตอนการตลาดและการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวคำนึงถึงปัจจัย ดังต่อไปนี้

1. ผลลัพธ์ที่จะสนองความต้องการของนักท่องเที่ยวก่อนการพัฒนาการตลาดทางด้านการท่องเที่ยว ผู้ประกอบการหรือผู้จัดการแหล่งท่องเที่ยวควรทราบความต้องการของนักท่องเที่ยว เช่น นักท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมส่วนมากเน้นที่ความรู้ ความประทับใจ ความสุนทรีย์ ประสบการณ์ ดังนั้น แหล่งท่องเที่ยวควรมีความโดดเด่นและมีเอกลักษณ์เพื่อให้นักท่องเที่ยวได้รับประโยชน์และสนองความต้องการสูงสุด ความพึงพอใจของนักท่องเที่ยวจะผลักดันการตลาดของแหล่งท่องเที่ยว ทั้งจากการโฆษณาปากต่อปากและการกลับมาเยือนอีกครั้ง นอกจากนี้ การสร้างตราสินค้าแหล่งท่องเที่ยวเพื่อการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวเป็นกลยุทธ์ทางการตลาดที่สำคัญในการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม เนื่องด้วยแหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมแต่ละพื้นที่ของประเทศไทยมีความแตกต่างกัน มีอัตลักษณ์และศักยภาพที่ดึงดูดความสนใจและชวนให้นักท่องเที่ยวทั้งชาวไทยและชาวต่างชาติมาเยี่ยมชมเยือน

2. การส่งเสริมการตลาดการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม การส่งเสริมการตลาดเป็นกลยุทธ์ที่จะทำให้นักท่องเที่ยวรับรู้และสนใจเยือนแหล่งท่องเที่ยว ดังนั้น การส่งเสริมการตลาด เช่น การให้ข้อมูลข่าวสาร การโฆษณา การประชาสัมพันธ์หรือการพูดแบบปากต่อปากเพื่อกระตุ้นให้นักท่องเที่ยวสนใจ การนำเสนอที่น่าสนใจ และสามารถดึงดูดนักท่องเที่ยวให้สนใจการท่องเที่ยววัฒนธรรมแบบยั่งยืน อาจเป็นการประชาสัมพันธ์ การจัดตั้งศูนย์บริการการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมหรือการจัดนิทรรศการภาพถ่าย การใช้สื่อมัลติมีเดียปฏิสัมพันธ์เพื่อประชาสัมพันธ์ส่งเสริมแหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม และแนวคิดการอนุรักษ์มรดกทางวัฒนธรรมให้คงอยู่ต่อไป ซึ่งการเลือกใช้สื่อประชาสัมพันธ์จะนำจุดเด่นของแหล่งท่องเที่ยวตลอดจนวิถีในการดำเนินชีวิตเป็นจุดขาย และสื่อสารให้นักท่องเที่ยวได้รับรู้และสัมผัสประสบการณ์จนเกิดเป็นกระบวนการท่องเที่ยว

3. การสร้างความสัมพันธ์อันดีงามระหว่างเพื่อนมนุษย์ สังคมและสิ่งแวดล้อม เมื่อการสร้างผลลัพธ์ที่เป็นมูลค่าในชุมชนแหล่งท่องเที่ยวและการส่งเสริมการตลาดให้ผลลัพธ์เป็นที่รู้จักในวงกว้างแล้ว สิ่งที่เกิดขึ้นจะเป็นการสร้างปฏิสัมพันธ์ของนักท่องเที่ยวกับแหล่งท่องเที่ยวให้เกิดความสมดุล เช่น นักท่องเที่ยวได้ชื่นชมแหล่งท่องเที่ยวและผลิตภัณฑ์ที่มีคุณภาพ อันเกิดประโยชน์ทั้งแก่นักท่องเที่ยวและแหล่งท่องเที่ยวเอง ในแง่ของแหล่งท่องเที่ยวในพุทธสถานเกิดการสร้างรายได้จากการท่องเที่ยว เป็นการสร้างความสุขภายนอกบนพื้นฐานของความสุจริตด้านจิตใจ ที่เรียกว่า กายิกสุขและเจตสิกสุข เป็นความสมดุลระหว่างความสุขภายในตนกับสังคมภายนอก ทั้งในระดับครอบครัวและชุมชน ทั้งนี้ ความสุขที่เกิดขึ้นเป็นความสัมพันธ์ที่เกื้อกูลกับสภาพแวดล้อมในแหล่งท่องเที่ยว อันเป็นขั้นตอนการตลาดและการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวบนพื้นฐานของต้นทุนที่น้อยแต่มุ่งเน้นผลประโยชน์ที่เกิดขึ้นอย่างมหาศาลที่เป็นเป้าหมายของความสุขที่แท้จริง

3) วัสดุอุปกรณ์ เป็นการบริหารวัสดุในการดำเนินงานให้สิ้นเปลืองน้อยที่สุดหรือก่อให้เกิดประโยชน์สูงสุด การแสวงบุญและการเดินทางไปการนมัสการสังเวชนียสถาน 4 ตำบล ที่สำคัญทางพระพุทธศาสนา มีความสำคัญด้านการอนุรักษ์วัฒนธรรมและประเพณี เพราะก่อให้เกิดการอนุรักษ์มรดกวัฒนธรรม เอกลักษณ์ของ

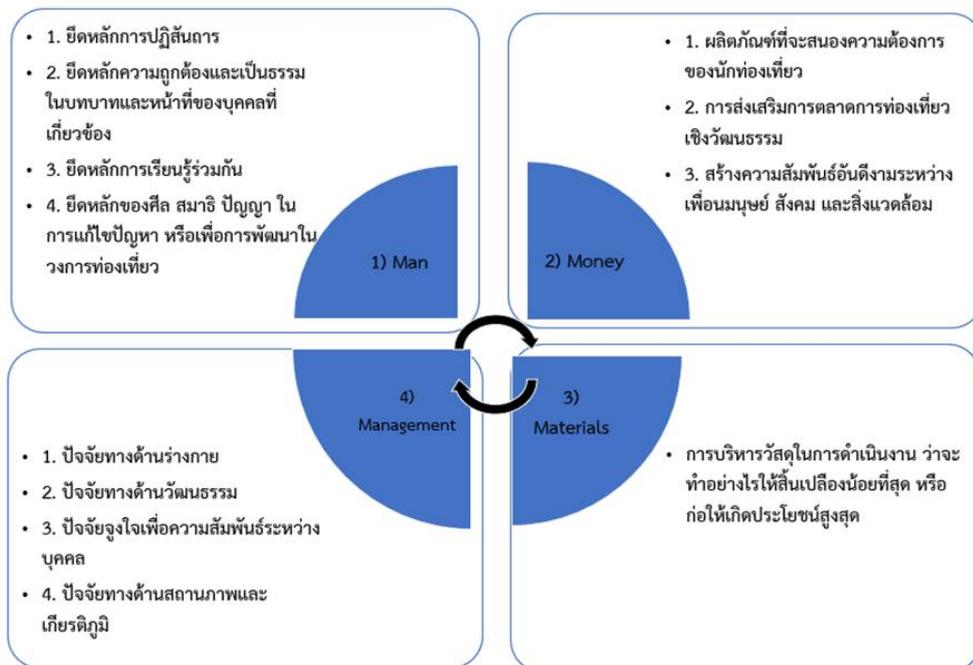

ชาติและการรักษามรดกทางวัฒนธรรม คือ การรักษาชาติ และวัฒนธรรม คือ เอกลักษณ์ของความเป็นชาติ เป็นรากฐานการสร้างสรรค์ความสามัคคี เป็นสิ่งที่แสดงถึงศักดิ์ศรี เกียรติยศและความภาคภูมิใจร่วมกัน ฉะนั้นจำเป็นต้องส่งเสริมให้วัฒนธรรมมีความเจริญก้าวหน้า เป็นเครื่องมือสำคัญในการสร้างความมั่นคงทางสังคมและคุณภาพชีวิตคนไทย การรักษาและป้องกันวัฒนธรรม คือ การรักษาจิตวิญญาณของความเป็นชาติ

4) การจัดการ เป็นกระบวนการบริหารควบคุมเพื่อให้งานเป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพและเกิดประสิทธิผลอย่างเต็ม สิ่งที่กระตุ้นให้นักท่องเที่ยวเดินทางท่องเที่ยวเพื่อสนองความต้องการของตนเอง การท่องเที่ยวจะเกิดขึ้นได้ นักท่องเที่ยวต้องมีสิ่งบันเทิงใจ เช่น การชมการแข่งขันกีฬาในต่างประเทศ และการพิจารณาการท่องเที่ยวอย่างอื่นประกอบ เช่น การชมโบราณสถานโบราณวัตถุ การศึกษาชีวิตความเป็นอยู่และภาษาของคนในท้องถิ่น ตามปกตินักท่องเที่ยวจะเดินทางหรือไม่ขึ้นอยู่กับแรงจูงใจสำคัญ 4 ประการ คือ 1. แรงจูงใจทางกายภาพ ได้แก่ เพื่อการพักผ่อน สนุกสนานรื่นเริง เปลี่ยนบรรยากาศ เล่นกีฬา นันทนาการ 2. แรงจูงใจทางวัฒนธรรม ได้แก่ การศึกษาหาความรู้และประสบการณ์ในสิ่งที่ตนสนใจ เช่น ประเพณี วัฒนธรรม ดนตรี ศิลปะ นาฏศิลป์ ศาสนา เป็นต้น 3. แรงจูงใจระหว่างบุคคล ได้แก่ การสร้างความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลเพื่อกิจกรรมบางอย่าง ซึ่งเกิดจากการชักชวนหรือโน้มน้าวจิตใจ ความปรารถนาที่จะได้รู้จักคนใหม่ 4. แรงจูงใจทางด้านสถานภาพหรือชื่อเสียง ได้แก่ การพัฒนาตนเองเพื่อเพิ่มความรู้ ประสบการณ์และสถานภาพของตนเอง

สรุปปัจจัยสำคัญในการเดินทางท่องเที่ยว ได้แก่ 1. ปัจจัยทางด้านร่างกาย หมายถึง ความต้องการพักผ่อน การพักผ่อนร่างกายตามคำแนะนำของแพทย์ ผ่อนคลายความเครียด 2. ปัจจัยทางด้านวัฒนธรรม หมายถึง ความอยากรู้อยากเห็นเกี่ยวกับประเทศต่าง ๆ เช่น การศึกษาเกี่ยวกับศิลปวัฒนธรรม นาฏศิลป์ 3. ปัจจัยจูงใจเพื่อความสัมพันธ์ระหว่างบุคคล หมายถึง การพบปะกับบุคคลอื่นหรือการแสวงหาเพื่อนใหม่ 4. ปัจจัยทางด้านสถานภาพและเกียรติภูมิ หมายถึง ความต้องการยกระดับฐานะของตนเองให้สูงขึ้น เช่น การประกอบธุรกิจ การศึกษา การทำกิจกรรมต่าง ๆ มวลเหตุจูงใจเหล่านี้เป็นสิ่งผลักดันในจิตใจของบุคคลทุกคน และเป็นตัวกระตุ้นทำให้เกิดพฤติกรรมตามที่มีการคาดหวังไว้

องค์ความรู้ใหม่

ภาพที่ 1 การวิเคราะห์รูปแบบการบริหารจัดการตามหลักทฤษฎี 4Ms

จากที่กล่าวมา จะเห็นว่า การวิเคราะห์รูปแบบการบริหารจัดการตามหลักทฤษฎี 4Ms ประกอบด้วย การบริหารจัดการใน 4 ด้าน ได้แก่

1) การบริหารกำลังคน อันประกอบด้วย 1. การยึดหลักการปฏิสังขาร คือ อามิสปฏิสังขารและธรรมปฏิสังขาร 2. การยึดหลักความถูกต้องและเป็นธรรมในบทบาทและหน้าที่ของบุคคลที่เกี่ยวข้อง 3. การยึดหลักการเรียนรู้ร่วมกัน คือ การฝึกอบรม เรียนรู้ร่วมกันเพื่อสร้างสรรค์สิ่งดีงามต่อเพื่อนมนุษย์และสิ่งแวดล้อม โดยมีความเข้าใจในบทบาทและหน้าที่ทั้งสองฝ่าย ทั้งผู้ให้บริการและนักท่องเที่ยว ประกอบด้วยมัคคุเทศก์ เจ้าของสถานที่พักและโรงแรม องค์กรองค์กรที่รับผิดชอบของรัฐ และสำหรับนักท่องเที่ยวควรแสวงหาความรู้ ความเข้าใจในการพัฒนาตนเองและจิตใจ 4. การยึดหลักของศีล สมาธิ ปัญญา ในการแก้ไขปัญหาเพื่อการพัฒนาในวงการท่องเที่ยว คือ ให้มีความสุจริต จริงใจในการให้บริการนักท่องเที่ยวในทางที่ถูกต้อง

2) การบริหารเงิน การท่องเที่ยวในพุทธศาสนสถานช่วยเพิ่มรายได้ให้กับคนในพื้นที่ ลดปัญหาความยากจน การพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมอย่างยั่งยืนจะสามารถสำเร็จลุล่วงไปได้ ต้องอาศัยกลยุทธ์ทางการตลาดและการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยว เพื่อสนองความต้องการระหว่างนักท่องเที่ยวกับผู้ให้บริการหรือผู้ประกอบการ ดังนี้ 1. ผลกระทบที่จะสนองความต้องการของนักท่องเที่ยว ก่อนการพัฒนาการตลาดทางการท่องเที่ยว ผู้ประกอบการหรือผู้จัดการแหล่งท่องเที่ยวควรทราบถึงความต้องการของนักท่องเที่ยว 2. การส่งเสริมการตลาดการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม การส่งเสริมการตลาดเป็นกลยุทธ์ให้นักท่องเที่ยวรับรู้และสนใจเยือนแหล่งท่องเที่ยว 3. การสร้างความสัมพันธ์อันดีงามระหว่างเพื่อนมนุษย์ สังคมและสิ่งแวดล้อม

3) การบริหารวัสดุ ในการดำเนินงานให้สิ้นเปลืองน้อยที่สุด แต่เกิดประโยชน์มากที่สุด การแสวงบุญ และการเดินทางไปการนมัสการสังเวชนียสถาน 4 ตำบล มีความสำคัญในการอนุรักษ์วัฒนธรรมและประเพณี เพราะก่อให้เกิดการอนุรักษ์มรดกวัฒนธรรม เอกลักษณ์ของชาติและการรักษามรดกทางวัฒนธรรม เป็นรากฐานการสร้างสรรค์ความสามัคคีและความมั่นคงของชาติ เป็นสิ่งที่แสดงถึงศักดิ์ศรี เกียรติยศและความภาคภูมิใจร่วมกัน ฉะนั้น จำเป็นต้องส่งเสริมให้วัฒนธรรมมีความเจริญก้าวหน้า เป็นเครื่องมือสำคัญในการสร้างความมั่นคงทางสังคม

4) การจัดการ อันเป็นกระบวนการบริหารควบคุมงานอย่างมีประสิทธิภาพและประสิทธิผล ดังนี้ 1. ปัจจัยทางด้านร่างกาย หมายถึง ความต้องการพักผ่อน การพักผ่อนร่างกายให้ผ่อนคลาย 2. ปัจจัยทางด้านวัฒนธรรม หมายถึง การเกิดการเรียนรู้ อยากรู้อยากเห็นเกี่ยวกับพุทธศาสนสถานอันสำคัญด้วยการศึกษาเกี่ยวกับศิลปวัฒนธรรมภายในโบราณสถานโบราณวัตถุ 3. ปัจจัยจิตใจเพื่อความสัมพันธระหว่างบุคคล หมายถึง การพบปะกับบุคคลที่มีจิตหรือความชอบในด้านการท่องเที่ยวในพุทธศาสนสถานอย่างเดียวกัน 4. ปัจจัยทางด้านสถานภาพและเกียรติภูมิ หมายถึง การยกระดับฐานะของตนเองให้สูงขึ้น โดยเฉพาะระดับของจิตใจ เนื่องจากการท่องเที่ยวในพุทธศาสนสถานช่วยพัฒนาคุณภาพของจิตใจให้ฝึกฝนในบุญกุศล

บทสรุป

จากที่กล่าวมา จะเห็นได้ว่า การเดินทางท่องเที่ยวที่ปรากฏในพระไตรปิฎกและเหตุการณ์ที่เกี่ยวข้องกับการเดินทางท่องเที่ยว การเดินทางไปแสดงธรรมของพระพุทธเจ้า เป็นหลักฐานที่แสดงร่องรอยของการท่องเที่ยวในสมัยพุทธกาล ต่อมาพระพุทธเจ้าทรงอนุญาตให้มีอารามในพระพุทธศาสนาเพื่อให้เป็นที่อยู่อาศัย และการประกอบศาสนกิจของพระสงฆ์ที่มีบรรยากาศสภาพแวดล้อมที่เอื้ออำนวยต่อการประพฤติพรหมจรรย์ และเสริมสร้างความเลื่อมใสศรัทธาให้เกิดขึ้นแก่บุคคลที่มาสัมผัส ดังนั้น วัดจึงเป็นสัญลักษณ์ของความสงบร่มเย็นเพราะเป็นที่พักของผู้มีบาปกรรมอันสงบระงับแล้ว เป็นที่อยู่ของผู้เห็นภัยในวัฏฏะ ห่างไกลจากความชั่ว

ทุกรูปแบบ ครั้งหนึ่งพระอานนท์ทูลถามพระพุทธเจ้าว่า เมื่อพระองค์เสด็จดับขันธปรินิพพานไปแล้ว ผู้มีศรัทธาควรไปยัง ณ สถานที่ใดเพื่อยังให้เกิดความเจริญใจด้วยศรัทธาเสมือนเข้าเฝ้าพระพุทธองค์ พระพุทธเจ้าจึงตรัสให้นมัสการสังเวชนียสถานทั้ง 4 ตำบล คือ สถานที่ประสูติ ตรัสรู้ แสดงปฐมเทศนาและปรินิพพาน สำหรับการท่องเที่ยวในพุทธศาสนาในประเทศไทยสามารถบริหารจัดการเพิ่มมูลค่าตามแนวคิดการบริหารจัดการตามหลักทฤษฎี 4Ms ประกอบด้วย 1) การบริหารกำลังคนที่จะให้เกิดประสิทธิภาพและประสิทธิผลกับงานอย่างสูงสุด 2) การบริหารเงิน การจัดสรรงบประมาณด้วยการใช้จ่ายต้นทุนน้อยที่สุดแต่เกิดประโยชน์ให้มากที่สุด 3) การบริหารวัสดุในการดำเนินงานให้สิ้นเปลืองน้อยที่สุดแต่เกิดเกิดประโยชน์สูงสุด 4) กระบวนการจัดการบริหารควบคุมให้งานเป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพและเกิดประสิทธิผลอย่างเต็มที่ ทั้งนี้ ทฤษฎี 4Ms จะช่วยส่งเสริมการท่องเที่ยวในพุทธศาสนสถานให้เกิดการเรียนรู้และการเข้าใจประวัติศาสตร์พระพุทธศาสนาอย่างถูกต้องและเกิดประโยชน์อย่างแท้จริง

เอกสารอ้างอิง

- ธีรวุฒิ บุญยโสภณ และวีระพงษ์ เฉลิมจิระรัตน์. (2544). *องค์การและการจัดการ*. กรุงเทพมหานคร: อักษรปริทรรศน์.
- นริวัลค์ ธรรมนิมิตโชค. (2550). *การศึกษารูปแบบของวัดที่เหมาะสมกับการเป็นแหล่งการเรียนรู้ตลอดชีวิต*. วิทยานิพนธ์ปริญญาพุทธศาสตรมหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- พรรณทิพย์ ศิริวรรณบุศย์. (2547). *ทฤษฎีจิตวิทยาพัฒนาการ*, พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์แอนด์ที่ฟ พรินท์.
- พระครูสันติธรรมาภิรัต (บุญชัย สนติกโร). (2557). ศาสนสถานแหล่งท่องเที่ยวในพระพุทธศาสนา. *วารสารวิทยาลัยนครราชสีมา*. 8 (1), 89-96.
- พะยอม วงศ์สารศรี. (2542). *องค์การและการจัดการ*. กรุงเทพมหานคร: พรานนกการพิมพ์.
- มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. (2539). *พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย เล่ม 1, 4, 5, 10, 11, 14, 23, 30*. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- วนิดา ขำเขียว. (2562). การท่องเที่ยวเชิงแสวงบุญทางพระพุทธศาสนา อำเภอไชยา จังหวัดสุราษฎร์ธานี. *วารสารศรีนครินทร์วิจัยและพัฒนา (สาขามนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์)*. 11 (21), 123-134.
- วิโรจน์ สารรัตน์. (2542). *การบริหารหลักการทฤษฎีและประเด็นทางการศึกษา*. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์ทิพย์วิสุทธ์.
- อุทัย สติมัน. (2555). *การพัฒนาารูปแบบการจัดการความรู้สำหรับสำนักปฏิบัติธรรมในประเทศไทย*. วิทยานิพนธ์ปริญญาพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.